

1,110526049003

280
C2
5-12-2007.

datum in procedure: 20 april 2004

datum aanwijzing: 5 december 2007

errata:

TOELICHTING

bij het besluit tot aanwijzing van
het beschermd stadsgezicht **Stelling Den Helder**
gemeente Den Helder (Noord-Holland)
ex artikel 35 Monumentenwet 1988

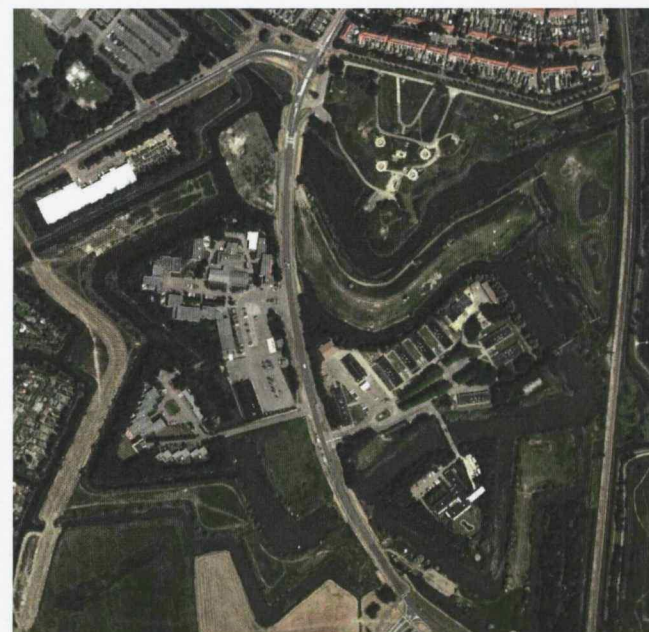

Foto: Stelling Den Helder

DEN HELDER, STELLING DEN HELDER

De staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en de minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer zijn bevoegd om gezamenlijk beschermde stads- en dorpsgezichten aan te wijzen. Het rechtsgevolg van de aanwijzing is dat de gemeenteraad ter bescherming van een stads- of dorpsgezicht een bestemmingsplan, als bedoeld in de Wet op de Ruimtelijke Ordening, vast moet stellen. In die zin kan de aanwijzing tevens een stimulans betekenen voor een te voeren ruimtelijk kwaliteitsbeleid.

In totaal zijn er in Nederland meer dan 300 beschermde stads- en dorpsgezichten met een geschiedenis die teruggaat tot vóór het jaar 1850. In het kader van het Monumenten Inventarisatie Project is ook de stedenbouw uit de periode 1850-1940 landelijk geïnventariseerd. Het besluit tot aanwijzing van Stelling Den Helder te Den Helder als beschermd stadsgezicht vloeit voort uit deze inventarisatie.

INLEIDING

Het beschermd stadsgezicht Stelling Den Helder bestaat uit de linies en forten die behoren tot de Stelling van Den Helder, inclusief een gedeelte van de schootsvelden, de voormalige Rijkswerf Willemsoord, inclusief havenwerken met randbebouwing en het Helders kanaal en de Prins Willem Alexander Singel aan de zuid- en zuidoostzijde van Oud Den Helder. De Stelling dateert in eerste aanleg uit de Napoleontische periode en is daarna verder ontwikkeld onder koning Willem I. In beide periodes heeft Jan Blanken, 'directeur der Maritieme Werken', bij de aanleg een sturende rol gespeeld. In latere jaren zijn de Stelling en met name de werf regelmatig aangepast, vanwege veranderende eisen. De 19^e-eeuwse Stelling en de Rijkswerf hebben in grote mate de stedenbouwkundige ontwikkeling bepaald van Den Helder in de periode tot 1940.

De structuur van het gezicht wordt gevormd door drie forten: Dirksz Admiraal, Erfprins en Oost- en Westoever - onderling verbonden door wallen en grachten - en de achter de linies gelegen Rijkswerf, die via het Werfkanaal, de Koopvaarders-Binnenhaven, het Helders kanaal en de Prins Willem Alexander Singel met de forten is verbonden. Ook de forten Kijkduin en Op de Harssens behoren met hun omgeving bij het gezicht. De overige bebouwing van Den Helder binnen de linies valt buiten het gezicht. Overige losse kleinere, buiten de omgrenzing gelegen, militaire objecten die wel onderdeel zijn van de Stelling, maar er niet fysiek mee verbonden zijn, zijn buiten de aaneengesloten structuur gehouden. De onderdelen van de stelling zijn in de periode van 1949-1958 bij Koninklijk Besluit als verdedigingswerk opgeheven.

ONTSTAAN EN ONTWIKKELING

Voorgeschiedenis

Al eeuwenlang kozen schepen de luwte van de zeegaten en stromingen nabij Den Helder en Texel, alvorens het ruime sop te kiezen. In de tijden van de VOC waren de rede van Texel en de haven van Den Helder, Het Nieuwe Diep, de belangrijkste verzamelplaats voor de koopvaardij- en admiraliteits-schepen van Holland.

In 1759 kwam aan Het Nieuwe Diep een eerste kleine scheepshelling tot stand en nog geen kwart eeuw later, na het uitbreken van de vierde Engelse oorlog (1780-1784), ontstond brede steun voor bestaande plannen om Den Helder uit te bouwen tot een oorlogshaven van enige importantie. In 1781 besloten de Staten Generaal Het Nieuwe Diep aan te wijzen als veilige ligplaats voor de oorlogsbodems en de aanleg van een aantal kustbatterijen. In het hierop volgende decennium werd de kielplaats Het Nieuwe Werk aangelegd (gereed in 1792), naar ontwerp van de admiraliteitskapitein William May en Leendert den Berger. Bij Het Nieuwe Werk werden magazijnen en werkplaatsen gebouwd, terwijl de arbeidersverblijven, vanwege de grote afstand tot het dorp, in schepen werden ingericht. Ter verdediging van Het Nieuwe Werk werd aan het eind van de 18^e eeuw als front een eenvoudig stelsel van kustbatterijen aangelegd. Den Helder als geheel bezat tot die tijd geen landfront. Een te late poging tot het aanleggen van enige aardwerken ter plaatse van de vijfsprong kon niet meer voorkomen dat de Engelsen in 1799 Den Helder via de landzijde binnenvielen. In 1803 is de omwalling rond de Oude Helder aangelegd, werden enige kleine werken aangelegd en werd op de omwalling van het Nieuwe Werk enig geschat geplaatst.

Napoleon I

Met de inlijving van Nederland door Frankrijk kreeg de aanleg van de werken in Den Helder een nieuwe impuls, mede vanwege het feit dat in 1799 Russische en Engelse troepen de onvolledig beschermde kielplaats in korte tijd hadden veroverd.

Nadat Napoleon I in 1811 een bezoek had gebracht aan Den Helder, besloot hij persoonlijk dat daar de grootste marinehaven en werf van het door hem ingelijfde Nederland - het 'Gibraltar van het noorden' - gebouwd moest worden. Dit plan, uitgewerkt door de directeur der Maritieme Werken, Jan Blanken, uit 1812, omvatte aanvankelijk een cirkelvormig, afgesloten werfterrein met in een ruime cirkel daaromheen vestingwerken. In 1812 werd begonnen met het graven van het droge dok, het grote, rechthoekige natte dok en de zeedoksluis met voorhaven (als verbinding met Het Nieuwe Diep), elementen die ook nu nog de structuur bepalen.

Ook in die eerste bouwphase werd begonnen met het bouwen van het Groot Magazijn inclusief vier bijgebouwen en het Stoommachinegebouw op de Sluisdijk. In die tijd werd verder het meest zuidelijke deel van de omwalling van de Rijkswerf aangelegd, deze omwalling bleef buiten onderhoud en is later compleet verdwenen.

De verdedigingswerken waarover Den Helder beschikte, bestreken slechts de kust, de landzijde werd niet verdedigd, zodat Blanken tegelijkertijd met zijn werfplan van 1812 ook een uitgebreid verdedigingsstelsel mocht ontwikkelen. In eerste instantie werd gedacht aan een versterking alleen om de werf, maar al snel ontstond het plan voor forten met bastions en ravelijnen om heel Den Helder. Fort Lasalle (later Fort Erfprins) dat ten westen van het oude dorp is gesitueerd, werd door grachten verbonden met het ten zuidoosten ervan gelegen Fort L'Ecluse (later Fort Dirksz Admiraal) en met het in het oosten daarvan gelegen Fort Dugommier (Het Nieuwe Werk werd hiertoe van een bedekte weg en een lunet voorzien). Aan de kustzijde werden bovendien nog twee losse forten gebouwd: Morland (later Kijkduin) en Dufalga (later Falga), de laatste onvoltooid en in 1913 vernietigd.

Willem I

Na de val van Napoleon in 1814 werden de plannen voor de werf onder de bezielende leiding van koning Willem I verder ontwikkeld. Jan Blanken, die net als veel militaire ontwerpers in functie was gebleven, ontwierp in 1819 een vereenvoudigd plan voor de werf. Ingenieur I. Valk, inspecteur der Maritieme Gebouwen, die de huidige rechthoekige omtrek van de werf bepaalde, was vanaf 1822 met Blanken verantwoordelijk voor de meeste gebouwen. Voornamelijk tussen 1823 en 1827 werd het vereenvoudigd inrichtingsplan van Blanken uitgevoerd, waarbij ook de onder Napoleon begonnen werken werden voltooid. Verder werden nieuw gebouwd: het gebouw voor licht ontvlambare stoffen (Het Torentje, 1826), het directiegebouw (Het Paleis, 1827) en de vier langgerekte werkplaatsen/loodsen aan de westzijde van het terrein langs het werfkanaal. De verdere inrichting van het terrein omvatte hellingen, bruggen, dukdalven, meerpalen en een mastbok. Achter het paleis werden de openbare wandelplaats en het Boschje aangelegd.

Niet direct een werk van militaire aard maar wel van grote betekenis voor Den Helder waren het eveneens door Jan Blanken ontworpen Noordhollands Kanaal van Den Helder naar Amsterdam (gereed in 1825) en het Helders Kanaal (gereed in 1828), die het Noordhollands Kanaal met het oude dorp verbond. Na de aanleg van het Noordhollands Kanaal werd in 1825 tegenover het Nieuwe Werk een aarden fort, met reduit en enveloppe aangelegd (fort Westoever). Het reduit kreeg in 1828-1830 een bomvrij gebouw. Het fort is later vereenvoudigd, waarbij het reduit werd ingericht tot het eigenlijke fort en het oorspronkelijke fort met enveloppe werd opgeheven. In de periode 1833-1835 werd Het Nieuwe Werk (fort Dugommier) omgewerkt tot fort Oostoever. Tezamen werden de forten Oost- en Westoever wel aangeduid als Fort aan het Noordhollands Kanaal. De Gemeenschapslinie - zijnde de verbindingsgracht - tussen de forten Erfprins, Dirksz Admiraal en Westoever vond met de aanleg van een aarden wal in de periode 1826-1827 zijn voltooiing.

Na de aanleg van de Rijkswerf is er geleidelijk aan bebouwing ontstaan aan de Hoofdgracht (ten noorden van de Rijkswerf) en aan beide zijden van het Helders Kanaal en de Koopvaarders-Binnenhaven. De eerste bebouwing aan de grachten ontstond rond de Rijkswerf. Omstreeks 1830 was er aan de westkant (Weststraat) en noordkant (Hoofdgracht) enige bebouwing. De oriëntatie van de werf verschoof hierdoor meer naar de landkant.

Periode na 1840

Een tweede grote bouwperiode van de werf brak aan in 1857. Behalve herstel- en verbouwingswerkzaamheden werd het natte dok vergroot en verdiept en werd in 1866 een tweede, diagonaal geplaatst droogdok in gebruik genomen. Tussen beide droogdokken kwam een stoommachine te staan. Een kleine spoorlijn verbond het Torentje met de smederij en de stoomwerkplaats. Rond 1870 kwam het Koninklijk Instituut voor de Marine gereed. Verder een aantal kleinere gebouwen en opslagplaatsen. Het terrein, aanvankelijk orthogonaal aangelegd, werd nu ook doorsneden door een aantal diagonalen vanaf de westelijke entree langs de noord- en zuidkant van het natte dok, zodat ook de nieuwe gebouwen goed bereikbaar werden.

Oorspronkelijk was door Blanken ook een fort gepland bij de havenmond van het Nieuwe Diep. Pas jaren later resulteerde dit plan in de aanleg van een pantserfort, Op de Harssens (gereed in 1884). Langzamerhand worden de grachtenwanden volgebouwd. Omstreeks 1865 waren de grachten vrijwel volledig aan beide zijden bebouwd. Vanuit deze grachtbebouwing is Den Helder eind 19^e eeuw verder gegroeid in de richting van de oude dorpskern. Langzamerhand is op die manier het gebied binnen de stelling volgebouwd.

Het Helders Kanaal sluit aan op de Prins Willem Alexander Singel, die rond 1920 op de plek van de voormalige omwalling van Oud Den Helder is aangelegd als spuikanaal voor de verversing van het Helders Kanaal. De Singel gaat vervolgens over in de buitenste gracht van Fort Erfprins. Nog voor de Tweede Wereldoorlog is de Singel aan beide zijden bebouwd.

Periode vanaf de Tweede Wereldoorlog

In de Tweede Wereldoorlog werden door de Duitse overheid op het terrein van de werf diverse betonnen schuilkerkers gebouwd. Het oude dorp Den Helder werd voor de Atlantikwall vrijwel geheel gesloopt. Dat lot trof ook de noordelijke strook van grote woonblokken aan de Hoofdgracht. De dijkophoging heeft de historische structuur ter plaatse volledig uitgewist. Als gevolg van de bombardementen, gedurende de periode 1940-1945, werd grote schade aangericht, met name aan de oostelijke marinegebouwen. Tijdens de wederopbouw werden gebouwen vervangen en gesloopt. Een van de meest ingrijpende aantastingen was de verplaatsing van de oude zeedoksluis in 1967 in zuidelijke richting, waardoor de oorspronkelijke, oost-west georiënteerde symmetrie is verdwenen.

In 1993 werd ten oosten van de werf aan de overzijde van de kanaalmonding een nieuwe marinehaven gerealiseerd.

HUIDIG RUIMTELIJK KARAKTER

De Stelling van Den Helder heeft een historisch-ruimtelijke samenhang, die in grote mate is bepaald door de eerste aanlegperiode in de Napoleontische tijd. Alle latere invullingen, toevoegingen en veranderingen kunnen aan deze structuur gerelateerd worden. De structuur van het beschermd gezicht bestaat uit drie onderdelen:

1. de eigenlijke Stelling (de forten en de Gemeenschapslinie);
2. de Rijkswerf;
3. de dubbele gracht en Singel met bebouwing aan weerszijden daarvan.

Stelling

De Stelling, voor zover het de forten en de wallen betreft, bezit nog in grote mate dezelfde structuur als uit de eerste bouwperiode. De kuststrook is over de gehele lengte ingrijpend gewijzigd.

De forten Oost- en Westoever zijn in aanleg behoorlijk verstoord en de structuur van de Stelling is daardoor op deze plaats erg kwetsbaar. Fort Oostoever is moeilijk herkenbaar geworden en fort Westoever is aangetast door de woonbebouwing, jachthaven en de doorgaande weg.

Ook door fort Dirksz Admiraal loopt een weg, maar de structuur van een fortificatie is nog duidelijk waarneembaar. De oorspronkelijke schootsvelden vanuit de forten zijn nog gedeeltelijk aanwezig. Tussen de forten Westoever en Dirksz Admiraal is in de schootsvelden het onderling verband tussen de forten door structurele, landschappelijke ingrepen niet meer als zodanig herkenbaar.

FORTEN

locatie	sleutelwoorden
	• Besloten, introvert • Defensief • Massief, robuust • Verscholen • Groen, geaccidenteerd • Geprofileerd

Afgezien van enkele coupures is de buitenliniegracht nog geheel intact. De binnenliniegracht is echter op enkele plaatsen onderbroken. Zij het met een wisselend profiel, is de liniedijk nog vrijwel volledig aanwezig.

GEMEENSCHAPSLINIE

locatie	sleutelwoorden
	• Lineair • Grens • Verbindend element • Wal, gracht, pad • Superpositie • Groen

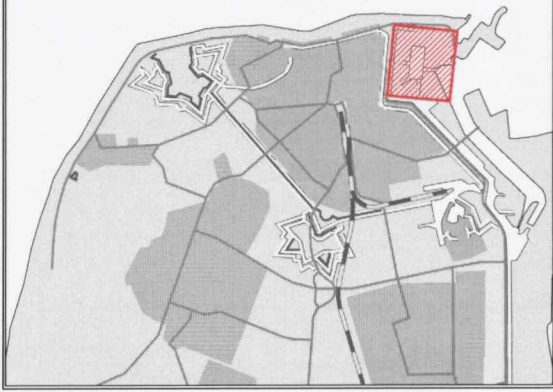
Rijkswerf

Ondanks de verdichting en veranderingen met bebouwing uit verschillende periodes is de structuur van de Rijkswerf niet wezenlijk veranderd. Het ruimtelijk karakter van de Rijkswerf wordt in belangrijke mate bepaald door de oorspronkelijke orthogonale aanleg van het terrein, de plaatsing van de dokken en de sluizen en door de grachten die het terrein omgeven.

De Rijkswerf is opgebouwd uit vier kwadranten. Er kan gesteld worden dat de twee westelijke kwadranten tot de Rijkswerf behoren uit de eerste bouwfasen (1790 tot 1857) en de oostelijke kwadranten tot het in de tweede bouwfasen ingevulde marinecomplex (1857 tot 1866). Het zuidoostelijke kwadrant is in de Tweede Wereldoorlog door bombardementen vrijwel volledig verwoest en nadien herbouwd.

De bebouwing uit diverse bouwperiodes is gerelateerd aan het maritiem-industrieel karakter van dokken, sluizen en grachten. De verdichting in bebouwing belemmert gedeeltelijk de historische zichtlijnen en assenwerking, waarbij het natte dok als kruispunt fungeert. De planmatigheid van waterwerken en bebouwing en de onderlinge wisselwerking vormen samen een onverbreekelijke eenheid. De bebouwing draagt bij aan dit karakter door de utilitaire stijl, per periode verschillend, waarin de werfgebouwen zijn opgetrokken. De marinegebouwen, aan het havenfront, hebben een representatief karakter.

RIJKSWERF WILLEMSOORD

locatie	sleutelwoorden
	• Grootchalig • Besloten, zelfstandig • Orthogonaal • Pragmatisch, functioneel • Maritiem, industrieel • Dokken

Dubbele gracht en Singel

De oorspronkelijke bebouwing van rond 1830 (ten noorden en westen van de Rijkswerf) en tot 1865 (zuidelijk deel van de dubbele gracht en het noordelijk deel van het Helders Kanaal) is grotendeels vervangen door latere invullingen, waarbij maat, schaal en parcellering van de straatwand grotendeels zijn gehandhaafd. Op de kop van de Keizersgracht bevindt zich een kerkgebouw, georiënteerd op de westelijke toegangsas van de Rijkswerf. De bebouwing ten noorden van de kerk is verdwenen, maar het lint is langs het noordelijk deel van het Helders Kanaal nog wel in grote mate oorspronkelijk en van een duidelijk grotere allure dan de kleinschalige bebouwing aan de Weststraat en de Keizersgracht.

De bebouwing aan de Singel is nog grotendeels oorspronkelijk. Met de wederopbouw van Oud Den Helder zijn er in binnen de singelbebouwing ook enkele invullingen gekomen uit de periode van de wederopbouw.

Door dijkverzwaringen en de Tweede Wereldoorlog is de (oorspronkelijke) bebouwing aan de noordzijde van het Helders Kanaal en aan de Hoofdgracht volledig verdwenen en (deels) ingevuld met bebouwing uit de periode van onder andere de wederopbouw.

GRACHTEN	
locatie	sleutelwoorden
	• Kleinschalig • Parcelering, verticale geleiding • Open • Lineair • Gracht • Groene kades

BEGRENZING

Bij het bepalen van de begrenzing is uitgegaan van de onderdelen van de Stelling die onderling en met de Rijkswerf een fysieke, functionele en ruimtelijke relatie onderhouden. Het gebied omvat de Stelling met fort, Gemeenschapslinie en schootsvelden. Fort Kijkduin en omgeving is vanwege de onlosmakelijke functionele samenhang als los object binnen het beschermd gezicht gelegen. Verder omvat het gebied de volledige Rijkswerf inclusief havenwerken en het voormalige Nieuwe Diep (huidige Teso haven), de kanalen met de grachtbebouwing - globaal het bebouwd gebied zoals dat was afgebakend rond de tweede bouwperiode van 1865 - en tot slot de Prins Willem Alexander Singel om Oud Den Helder met bebouwing aan weerszijden. De bebouwing buiten de lineair aangelegde grachten valt buiten de begrenzing. De exacte begrenzing is aangegeven op de bijgevoegde begrenzingskaart, MSP/26/01.

NADERE TYPERING VAN TE BESCHERMEN WAARDEN

Als complex zijn de onderlinge samenhang en de afleesbaarheid van de ontwikkeling van deze ruimtelijke structuur van Den Helder van zeer hoge waarde.

Wat betreft de te beschermen waarden van de verschillende onderdelen (Stelling, Rijkswerf en Grachten) wordt verwezen naar de karakteristieken zoals omschreven in de vorige paragraaf, waarbij de sleutelwoorden enerzijds als samenvatting en anderzijds als inspiratie bij ontwikkeling kunnen dienen.

WAARDERING

Het stadsgezicht Stelling Den Helder is cultuurhistorisch van algemeen belang, vanwege de betekenis in de (internationale) krijgs- en scheepvaartkunde. Architectuurhistorisch is het van algemeen belang, vanwege de gave typologie, de uniciteit van het werfcomplex in Nederland en de afzonderlijke bebouwing binnen de Rijkswerf en de Stelling.

Stedenbouwkundig is het gezicht van algemeen belang, vanwege de beeldbepalende, omvattende situering binnen Den Helder en de sterke ruimtelijke samenhang van de diverse onderdelen.

Het gezicht Stelling Den Helder is in grote mate in structuur en op onderdelen bewaard gebleven.

RECHTSGEVOLG VAN DE AANWIJZING

Ter effectuering van de aanwijzing van een beschermd stads- of dorpsgezicht moet ingevolge artikel 36 van de Monumentenwet 1988 een bestemmingsplan worden opgesteld. De toelichting op de aanwijzing kan daarbij voor wat het beschermingsbelang betreft als uitgangspunt dienen. Doel van de aanwijzing is de karakteristieke, met de historische ontwikkeling samenhangende structuur en ruimtelijke kwaliteit van het gebied te onderkennen als zwaarwegend belang bij de toekomstige ontwikkelingen binnen het gebied. De aanwijzing beoogt op die wijze een basis te bieden voor een ruimtelijke ontwikkeling die inspeelt op de aanwezige kwaliteiten, daarvan gebruikmaakt en daarop voortbouwt.

In het aanwijzingsbesluit is bepaald in welke mate de vigerende bestemmingsplannen aan het beschermingsvereiste voldoen.

BRONNEN

- M. Bakker, *Herstelplaats voor 's Lands vloot: van Het Nieuwe Werk naar Rijks-
werf Willemsoord*, Amsterdam 1993.
- K.J. van den Berg, *Fort Kijkduin: van nieuwbouw naar restauratie: beknopte
(bouw)geschiedenis van een Napoleontisch vestingwerk in Den Helder*, z.p. 1997.
- Bureau Quadrat, *Masterplan Oude Rijkswerf, ruimtelijke inrichting*, z.p. 1998.
- Cat. tent. Rijksmuseum Amsterdam, *De Physique Existentie dezes lands, Jan
Blanken inspecteur-generaal van de Waterstaat (1755-1838)*, z.p. 1987.
- G. Gerrits, *Beknopte bouwgeschiedenis van het Fort Dirksz. Admiraal te Den
Helder*, z.p. 1988.
- H+N+S, Landschapsarchitecten, *De Stelling op herbaling, structuurvisie voor de
Stelling van Den Helder*, Utrecht 2001.
- G.H. van Heusden, *Den Helder; stad van mijn dromen*, Hilversum 1960.
- G.H. van Heusden, *Van Nieuwediep tot groot Den Helder; geschiedenis van
Noordhollands noordpunt*, Den Helder 1954.
- J.A. van der Hoeve e.a., *Oude Rijkswerf: historisch overzicht en groenvoorziening*,
Delft 1997.
- A.H. Mohr e.a., *Terminologie verdedigingswerken; inrichting, aanval en verdediging*,
Utrecht 1999.
- Monumenten Inventarisatie Project Den Helder, *Gemeentebescrijving*, 1991.
- P.R. Oostendorp, *Fort Dirksz. Admiraal te Den Helder; geschiedenis en meerja-
renplan*, Den Helder 1990.
- G.D. Rehorst e.a., *Beknopte geschiedenis van Huisduinen en Den Helder*, Haar-
lem 1958.
- F. Reinders en C. van Prooijen, *Rijkswerf Willemsoord 1822-1982, overzicht
van de geschiedenis van terrein en gebouwen*, z.p. 1982.
- Rijkswaterstaat, directie Noord-Holland, *Van poldergasten, waaiersluizen en
vlotbruggen: de geschiedenis van het Noordhollands Kanaal*, Amsterdam 1995.
- Stichting Menno van Coehoorn, *Atlas van historische vestingwerken in Neder-
land*, deel III. *Utrecht en Noordholland*, Den Haag 1961-1963.
- Stichting Stelling Den Helder, *Fort Kijkduin: een monument met toekomst: een
restauratie- en ontwikkelingsproject van de Stichting Den Helder in samenwerking
met het Gemeentebestuur van Den Helder; deel II*, z.p. 1990-1994.
- Vrienden van de Stichting Stelling Den Helder, *Stelling Krant*, Den Helder
1992-1999.
- H. Talsma, *Den Helder '40-'45, de afbraak*, Den Helder 1984.

Kaarten

1. De Stelling van Den Helder, 1851. In: *Stelling Krant*. Uitgave Vrienden van
de Stelling Den Helder. Den Helder, voorjaar 1994.
2. Ontwikkelingskaart, RDMZ 2004.
3. Functiekaart, RDMZ 2004.
4. Oriëntatiekaart, RDMZ 2004.

COLOFON

Uitgave: Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten,
Zeist 2007

Onderzoek en tekst:

- Bureau Mattie & De Moor
- RDMZ, ing. F.P. Buchner

Begrenzingskaart: RDMZ, drs. B.A.R.T. Broex

Foto omslag: www.vanuitdelucht.nl

Redactie: RDMZ, drs. E.B. Manuel

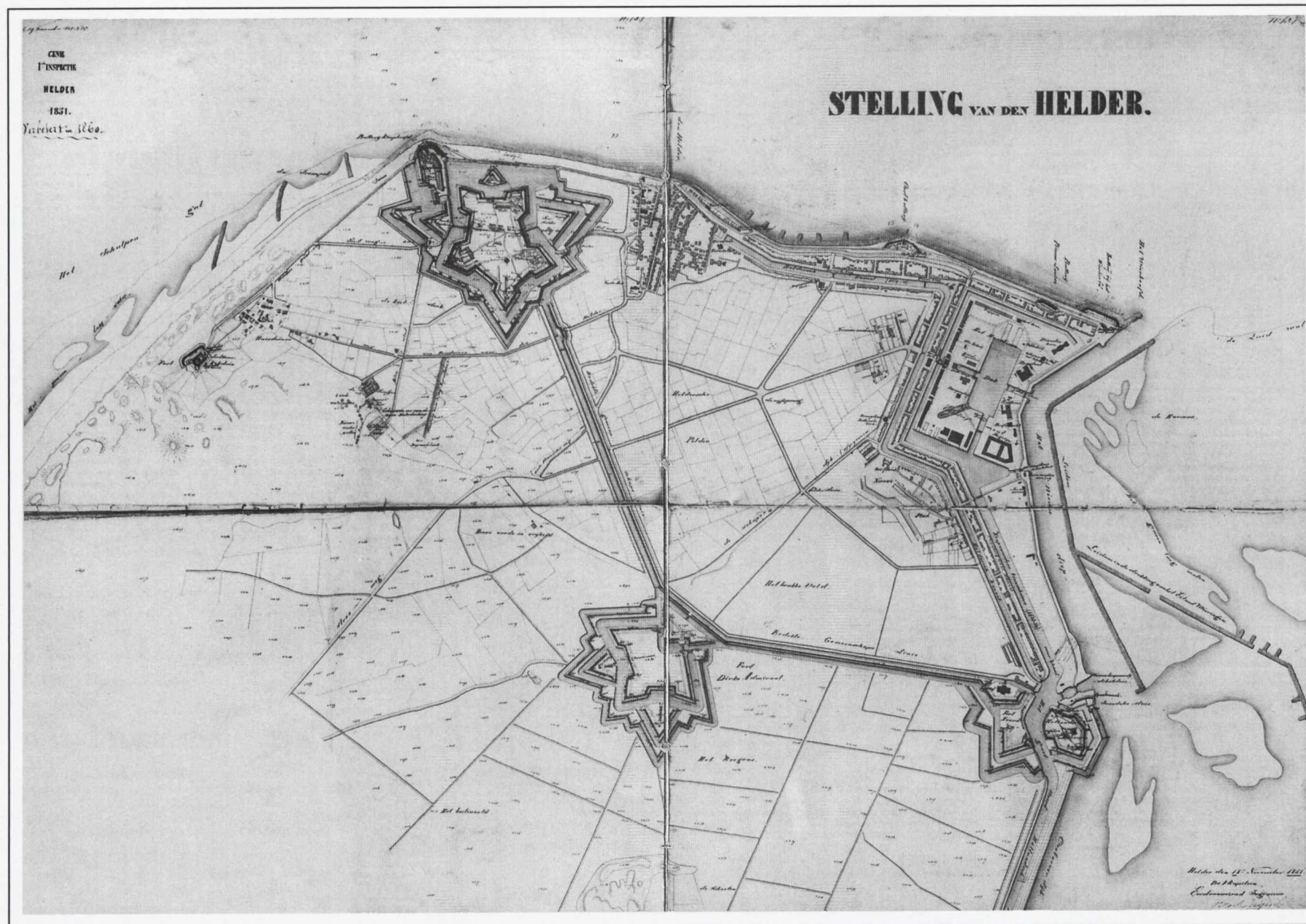
PRODUCTIE

RACM/Drukkerij Kerckebosch bv, Zeist

BIJLAGEN

1. De Stelling van Den Helder, 1851.
2. Ontwikkelingskaart.
3. Functiekaart.
4. Oriëntatiekaart.

1,110526049015

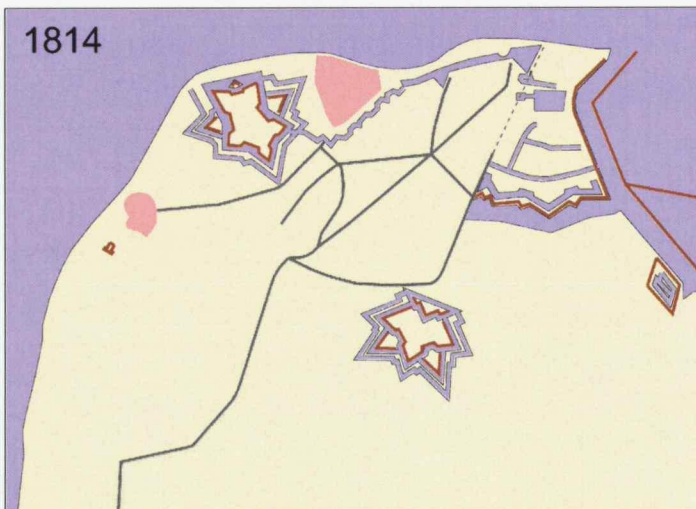
Kaart 1 De Stelling van Den Helder, 1851

Ontwikkeling ruimtelijke structuur Stelling Den Helder

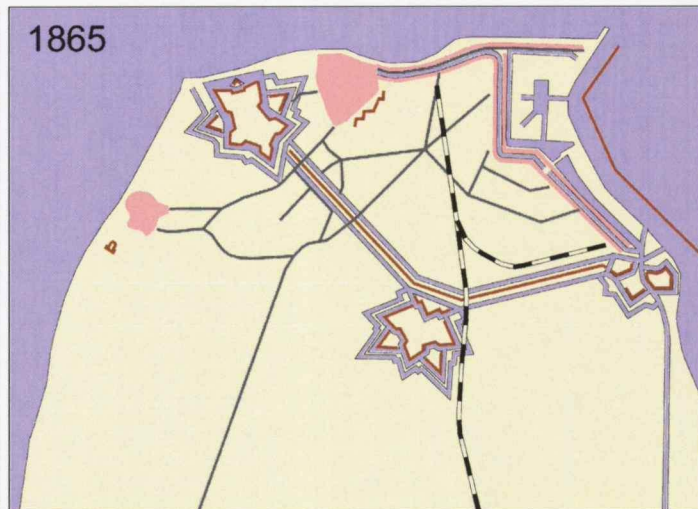
Legenda

- dijk / aarden wal
- gracht
- weg
- - - spoorweg
- bebouwing
- water

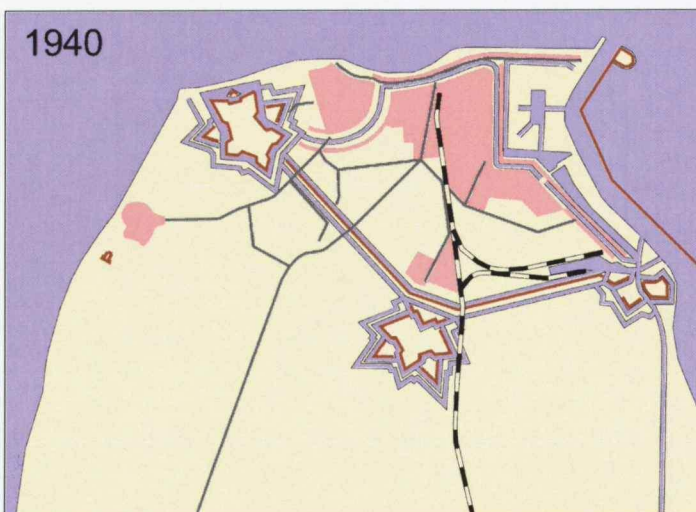
1814

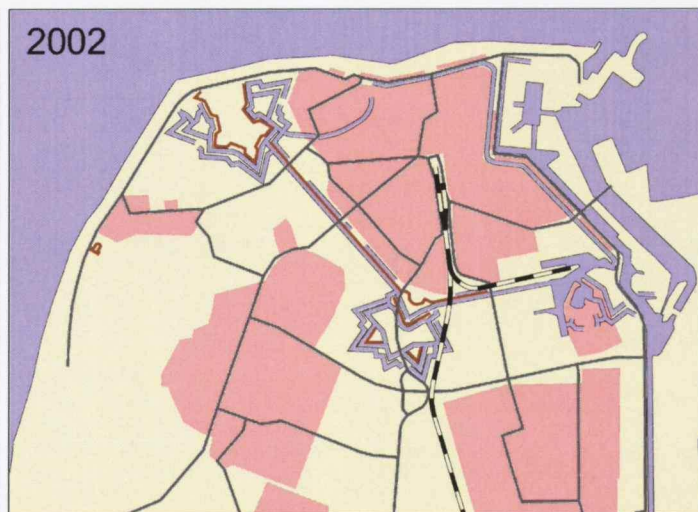
1865

1940

2002

0 1 2 km

RDMZ, RIV/HdG
17 november 2003

RIJSDIENST VOOR DE MONUMENTENZORG

Functiekaart Stelling Den Helder

**Ontwikkeling functioneel grondgebruik
1865 - 2003**

0 1 2 3 km

© RDMZ, RIV/BB
19 februari 2004

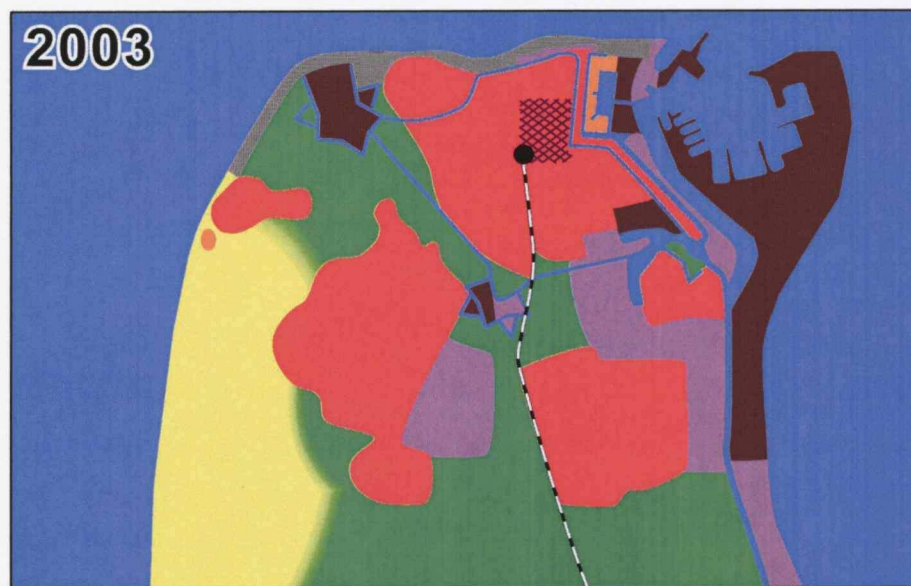

RIJKSDIENST VOOR DE MONUMENTENZORG

1865

2003

Oriëntatiekaart Stelling Den Helder

Legenda

— begrenzing beschermd stadsgezicht

Forten

Naam in Franse tijd Huidige naam

A	Lasalle	Erfprins
B	Morland	Kuikduin
C	L' Ecluse	Dirksz Admiraal
D	-	Westoever
E	Dugommier ¹⁾	Oostoever } ²⁾
F	-	Op de Harssens

¹⁾ heette eerst: 'Het Nieuwe Werk'

²⁾ Fort aan het Noordhollands Kanaal

0 500 1000 m

Topografische ondergrond ©
Topografische Dienst, Emmen, 2002

© RDMZ, RIV/HdG
7 april 2004

RIJSDIENST VOOR DE MONUMENTENZORG

